

УДК 344.122

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.2.9>**Іван СИВОДЕД**

кандидат юридичних наук, докторант, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП, начальник відділу Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Офісу Генерального прокурора України, e-mail: sivoded1986@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2057-9609

Ivan SYVODYED

Candidate of Legal Sciences, Doctoral Student, Associate Professor of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities, Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great MAUP, Head of the Department of the Specialized Prosecutor's Office in the Military and Defense Sphere, Office of the Prosecutor General of Ukraine, sivoded1986@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2057-9609

**РОЗСЛІДУВАННЯ ГЕНОЦИДУ ТА ЕКОЦИДУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ****INVESTIGATION OF GENOCIDE AND ECOCIDE
IN WARTIME CONDITIONS**

Із посиланням на Управління Верховного комісара ООН з прав людини, з 14 квітня 2014 року до початку вересня 2022 року від бойових дій у східній частині України (Донецька та Луганська області) постраждали або загинули від 42 до 44 тисяч людей. З 24 лютого 2022 року внаслідок війни загинуло від 13 100 до 13 300 людей. Із них 3 375 цивільних осіб, приблизно 4 150 українських військових та приблизно 5 700 бойовиків. Крім того, з початку бойових дій на Донбасі поранили 29 500–33 500 людей. Із них від 7 до 9 тисяч цивільних, 9 700 – 10 700 українських військових та 12 700–13 700 бойовиків. Таким чином на цивільних припадає 25–26% від загальної кількості загинувших. Таке співвідношення стосується і поранень. Однак варто зазначити, що це співвідношення за роки суттєво змінилося: з 33–34% у 2014 році до 4–5% у 2019–2022 роках.

В ООН до статистики смертей військових віднесли і випадки, не пов'язані безпосередньо з воєнними діями. Зокрема, внаслідок необережного поводження зі зброєю, дорожньо-транспортних пригод, хвороб під час служби в зоні конфлікту, вбивств та самогубств, що становлять близько 30% від загальної кількості.

Крім того, у 2019 та 2020 роках до 40% смертей серед військових у зоні конфлікту спричинені хворобами, вбивствами, самогубствами, дорожньо-транспортними подіями та іншими причинами, не пов'язаними з бойовими діями. Однак ці випадки не включені до зазначеного співвідношення.

З 24 лютого 2022 року, коли почалося військове вторгнення Російської Федерації до України, до опівночі (за місцевим часом) 20 серпня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН) зафіксувало 10 308 жертв серед цивільного населення країни: 4 597 загинувших та 5 711 поранених», – йдеться у повідомленні.

За даними ООН, серед загинувших: 1 775 чоловіків, 1 186 жінок, 128 дівчат і 144 хлопчиків, а також 41 дитина та 1 323 дорослих, статі яких поки що невідома. Одержали поранення: 1 159 чоловіків, 810 жінок, 127 дівчат та 168 хлопчиків, а також 176 дітей та 3 271 дорослий, статі яких невідома. Як зазначили в ООН, більшість людей загинуло від вибухової зброї із широкою зоною поразки – важкої артилерії, реактивних систем залпового вогню, ракет та авіаударів.

На Київщині з лютого цього року правоохоронці виявили 1 332 тіла мирних жителів, яких убили російські окупанти. Коментуючи вказані події, начальник поліції Київської області Андрій Небитов зазначив, що на жаль, досі знаходяться тіла вбитих людей, більшість з яких убиті саме зі стрілецької зброї, або автоматичної, або снайперської, останнє поховання виявлене у серпні 2022 року – 7 людей страчені. У жертв було прострілено і коліна, і голову. Усі виявлені вбиті особи виявилися цивільними людьми. Поліція Київської області зареєструвала вже понад 3 тисячі кримінальних проваджень, за фактами тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинили російські військовослужбовці.

Ключові слова: кримінальне процесуальне законодавство України, військові дії, збройна агресія, військова агресія, процесуальні новели, геноцид, екоцид.

With reference to the Office of the UN High Commissioner for Human Rights, from April 14, 2014 to the beginning of September 2022, from 42 to 44 thousand people were injured or killed in the fighting in the eastern part of Ukraine (Donetsk and Luhansk regions). Since February 24, 2022, between 13,100 and 13,300 people have died as a result of the war. Of them, 3,375 are civilians, approximately 4,150 are Ukrainian military personnel, and approximately 5,700 are militants. In addition, 29,500–33,500 people have been injured since the beginning of hostilities in Donbas. Of them, 7,000 to 9,000 civilians, 9,700 to 10,700 Ukrainian military personnel, and 12,700 to

13,700 militants. Thus, civilians account for 25–26% of the total number of dead. This ratio also applies to injuries. However, it is worth noting that this ratio has changed significantly over the years: from 33–34% in 2014 to 4–5% in 2019–2022.

In the UN, among the statistics of the deaths of military personnel, there are also cases not directly related to military operations. In particular, as a result of careless handling of weapons, traffic accidents, illnesses during service in the conflict zone, murders and suicides, which make up about 30% of the total number.

Additionally, in 2019 and 2020, up to 40% of military deaths in a conflict zone are due to disease, homicide, suicide, traffic accidents, and other non-combat related causes. However, these cases are not included in the specified ratio.

From February 24, 2022, when the Russian Federation's military invasion of Ukraine began, to midnight (local time) on August 20, 2022, the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) recorded 10,308 casualties among the country's civilian population: 4,597 dead and 5,711 wounded," the message reads.

According to the UN, among the dead: 1,775 men, 1,186 women, 128 girls and 144 boys, as well as 41 children and 1,323 adults, whose gender is still unknown. Injured: 1159 men, 810 women, 127 girls and 168 boys, as well as 176 children and 3271 adults, whose gender is unknown. As noted in the UN, most people died from explosive weapons with a wide area of defeat – heavy artillery, rocket systems of salvo fire, rockets and airstrikes.

Since February of this year, law enforcement officers have discovered 1,332 bodies of civilians killed by the Russian occupiers in the Kyiv region. Commenting on these events, the head of the police of the Kyiv region, Andriy Nebytov, noted that, unfortunately, the bodies of the murdered people are still there, most of whom were killed with small arms, or automatic weapons, or snipers, the last burial was discovered in August 2022 – 7 people were executed. The victims were shot both in the knees and the head. All identified killed persons turned out to be civilians. The police of the Kyiv region have already registered over 3,000 criminal proceedings, based on the facts of serious and especially serious crimes committed by Russian servicemen.

Key words: criminal procedural legislation of Ukraine, military actions, armed aggression, military aggression, procedural novels, genocide, ecocide.

Постановка проблеми. Удосконалення та кваліфікації правопорушень, які вчиняються військовослужбовцями та в період військового часу раніше досліджувалися наступними фахівцями Ахметшин Х.М. (Кваліфікація військових злочинів), Богущкий П.П. (Основи військового права України), Васильев Н.В. (Поняття та склад військового злочину. Покарання за військові злочини), Герцензон О.А., Пуговкін Г.Н. (Військові злочини), Матвійчук В.К. (Військові злочини. Характеристика, методика, розслідування та запобігання), Навроцький В.О. (Кримінальне право України. Особлива частина), Панов М.І., Касинюк В.І., Харитонов С.О. (Злочини проти встановлення порядку несення військової служби (військові злочини).

Збройна агресія Російської Федерації (надалі – РФ) призвела до ряду викликів для здійснення кримінального провадження на території України. Необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства України виникла ще у 2014 році з моменту початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим, міст Донецьк, Луганських та окремих районів цих областей, початок якої встановлено положеннями Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року. Проте за вісім років триваючого збройного конфлікту всі проблемні питання так і не були ґрунтовно опрацьовані.

24 лютого 2022 року, з початком повномасштабної війни і нападом РФ на Україну, Указом Президента № 64/2022 було введено воєнний стан по всій території Укра-

їни. Ракетні обстріли об'єктів цивільної інфраструктури, терор та напади на населення й активні бойові дії на значній території держави призвели до фіксації значної кількості злочинів проти основ національної безпеки, а також миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Станом на 1 серпня 2022 року з моменту широкомасштабного вторгнення правоохоронними органами України зареєстровано 25161 кримінальних правопорушень за фактами вчинення порушень законів та звичаїв війни (за ст. 438 КК України) та 12340 злочинів проти національної безпеки (за ст.ст. 110, 111, 111-1, 111-2, 113 та ін. КК України). Система правосуддя України знову опинилась у ситуації 2014 року, тільки тепер у значно більших масштабах.

Правовий режим воєнного стану, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, визначає порядок функціонування органів державної влади в умовах збройної агресії та загрози національній безпеці, незалежності, територіальній цілісності держави, проте він не у повній мірі регулює ситуацію, яку зумовлює збройний конфлікт. При цьому норми міжнародного гуманітарного права закріплюють правову рамку, через яку оцінюється поведінка сторін конфлікту та які їх дії можуть становити найтяжчі міжнародні злочини – порушення законів та звичаїв війни.

З лютого цього року правоохоронна система України опинилась під своєрідною «лавиною» таких правопорушень. З однієї сторони, фіксуються факти вчинення воєнних злочинів, як, наприклад, напади на цивільні об'єкти, вбив-

ства цивільних осіб, сексуальне насильство та інші, які вимагають належної уваги до деталей, значних зусиль для проведення розслідування та відповідних знань міжнародних стандартів для здійснення належної правової кваліфікації діянь. З іншої сторони, значна кількість фактів правопорушень, спрямованих проти національної безпеки, вимагають системного залучення ресурсу правоохоронних органів для їх дослідження.

На фоні цього залишаються загальнокримінальні правопорушення як маркер правопорядку у будь-якому регіоні. Тому в цих умовах вкрай важливо аби кримінальне процесуальне законодавство України надавало всі можливості для системи правосуддя виконувати покладені на неї поточні завдання та подолати нові виклики.

Але, попри умови воєнного стану в Україні, продовжує активне опрацювання та прийняття актуальних на сьогодні законів. З 24 лютого 2022 року активізувалася робота Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної ради України, Комітетом підготовлено 27 законів, з головних у напрямку удосконалення норм кримінального кодексу нами виділяються наступні Закони України, але проблемні питання геноциду та екоциду не досліджувалися, науковцями певні методики розслідування цих правопорушень не розроблялися.

Протягом усього періоду існування людства наша планета страждає від різноманітних стихійних лих та катастроф, а за останні століття до цього приєдналась антропогенна діяльність, що значно посилила забруднення навколишнього природного середовища та створила безліч проблем довкілля, а через це погіршилась якість життя людей на планеті. Одна з найактуальніших проблем ХХ – ХХІ сторіччя – надмірний ріст споживання товарів та послуг, а у зв'язку з цим – рекордні викиди вуглецю в атмосферу, що має своїм наслідком незворотні процеси для навколишнього природного середовища у вигляді глобального потепління та зміни клімату в планетарному масштабі. Останні роки не стали винятком, та навіть пандемія, спричинена Covid-19, значно не вплинула на цю болючу проблему. До вже зазначених причин можна додати ще й постійне вирубування лісів, забруднення водних об'єктів шляхом розливу нафти, масштабні пожежі, повені тощо, спричинені безвідповідальною діяльністю людини. Також, окрім нанесення шкоди екології у мирний час, вона страждає і під час воєн, де застосовують різноманітну зброю (міни, хімічну та радіоактивну зброю

тощо), і, як наслідок, це унеможлиблює використання людьми значної частини ресурсів як для економічної діяльності, так і для проживання загалом. Саме тому можна стверджувати, що екологічна безпека є актуальним питанням, що потребує поглибленого вивчення та законодавчого врегулювання на рівні як українського, так і міжнародного законодавства, а саме закріплення юридичної відповідальності за вчинення протиправних дій, що можуть зашкодити навколишньому середовищу.

Метою роботи є дослідження термінів «екоцид, геноцид», його походження, значення, елементів цього складу злочину (проблема визначення суб'єкта злочину), місця в системі злочинів, а також розгляд вітчизняної та міжнародної практики.

Аналіз наукових публікацій. Питанням екоциду займалося чимало видатних науковців, таких як Г.А. Гончаренко, С.М. Мохончук, М.П. Куцевич, А.В. Фокін, Ю.О. Решетов, Ф.І. Кожевников, І.І. Карпеч, Девід Кротт та інші.

Виклад основного матеріалу. Термін «екоцид» походить від грецького «οίκος», що означає «будинок», і латинського «caedo», що означає «знести» або «вбити». Відповідно до Міжнародного словника Мерріам-Вебстер слово «екоцид» означає руйнування значних територій природного середовища як наслідок діяльності людини [11]. У 1950-х роках американський біолог Артур У. Галстон входив до групи вчених, яка розробляла Agent Orange – хімічну суміш, що викликає онкологічні захворювання і генетичні мутації. З часом її почали використовувати американські військові як розпилювач на війні на території Південного В'єтнаму, і тільки у 1970 році на Конференції з питань війни і національної відповідальності вищезгаданий фахівець ввів у обіг термін «екоцид», що найменував знищення джунглів В'єтнаму, а вже у 1972 році шведський прем'єр-міністр Улоф Пальме у своїй промові на Конференції ООН із навколишнього середовища людини, розглядаючи питання величезних руйнувань, спричинених бомбардуваннями, широко-масштабним використанням бульдозерів та гербіцидів, фактично закріпив термін «екоцид», вимагаючи термінової міжнародної уваги до зазначених проблем. У наступних роках серед науковців та антивоєнних активістів відбувалися бурхливі дискусії стосовно Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього від 1948 року, та потім деякі країни проголосували за внесення поняття «екоцид» до міжнародного

акту. Врешті-решт, до Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства від 1991 року було внесено статтю 26, яка проголошувала, що людина, яка умисно заподіює або наказує завдати шкоди навколишньому середовищу, в разі визнання її винною повинна бути покарана, але у 1995 році її було виключено. З вищенаведеного можна зробити висновок, що офіційно екоцид ніколи не визнавався на рівні міжнародних нормативних актів. Однак Римський статут 2002 р. Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) згадує навколишнє середовище лише раз у контексті військових злочинів і в ситуаціях, що юридично кваліфікуються як збройні конфлікти. Проте, окрім військових злочинів, ще одним інструментом захисту навколишнього середовища під юрисдикцією МКС є злочини проти людяності, але ця категорія має суто антропометричний характер і полягає у руйнуванні навколишнього середовища шляхом «вчинення масової або систематичної атаки» проти мирного населення [8].

Майже через 20 років питання екоциду знову набирає актуальності на міжнародному рівні. Важливо відзначити, що активісти та вчені-юристи наполегливо прагнули зробити екоцид міжнародним злочином поряд зі злочином геноциду, злочинами проти людства, воєнними злочинами та злочином агресії, які закріплюються у п. 1 ст. 5 Римського статуту МКС. Тому вже у грудні 2020 року фондом Stop Ecocide була скликана експертна група міжнародних юристів, яка 22 червня 2021 року висунула пропозицію стосовно визначення екоциду як «незаконних чи необґрунтованих дій, вчинених з усвідомленням того, що існує суттєва ймовірність заподіяння такими діями серйозної, широкомасштабної або тривалої шкоди навколишньому середовищу» [5]. Нині масове винищення, забруднення природних ресурсів та інші подібні дії становлять склад злочину, передбачений у кримінальному законодавстві тієї чи іншої країни. Закріплення у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) ст. 441 «Екоцид», що передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років за масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [4], висуває Україну на один рівень із зарубіжними країнами, де це положення вже має місце. Об'єктом екоциду виступає безпека природи як середовища проживання людини [2–3, 6].

Крім цього, ст. 442 КК визначає геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного

або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Однак стосовно цього елементу злочину у науці існують інші думки. Наприклад, у М.Ф. Реймарс – це середовище проживання всього живого, у Г.С. Хозіна та О.В. Фокіна – середовище проживання цілого народу, а у Б. Вейсберга – природне середовище, населення, культура та виробництво біологічного продукту [6].

Предмет екоциду – рослинний світ, тваринний світ, атмосфера, водні ресурси, а також земля, надра, інші компоненти екосистеми і космічний простір. **Предмет геноциду** – це знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

З об'єктивної сторони злочин може проявлятися у таких формах, як: – масове знищення рослинного або тваринного світу; – отруєння атмосфери або водних ресурсів; – вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Під масовим знищенням рослинного або тваринного світу мається на увазі повне або часткове їх винищення на певній території Землі, а отруєння атмосфери чи водних ресурсів передбачає розповсюдження в повітрі, річках, озерах, морях, океанах та інших водоймищах доволі високої кількості отруйних речовин біологічного, радіоактивного або хімічного походження, які можуть спровокувати у людей тяжкі форми захворювань та навіть смерть. Не обходить цей вид дії і представників флори та фауни, оскільки це призводить до їх вимирання та загибелі. Прикладом раніше вказаних небезпечних дій може бути робота фабрик, які понаднормово викидають у навколишнє середовище забруднюючі речовини. Варто зазначити, що КК України дає невичерпний перелік діянь, які можуть відноситися до екоциду.

Так, М.І. Хавронюк наголошував, що суб'єкт екоциду є загальним (тобто це фізична, осудна особа віком від 16 років) [6]. На нашу думку, така позиція автора має фраг-

ментарний характер, оскільки для екоциду властивий як загальний, так і спеціальний суб'єкт, що можна розглянути на прикладах загальновідомих екологічних катастроф, які можна кваліфікувати за ст. 441 КК України, – аварій на Чорнобильській АЕС 1986 року та 1989 року на танкері «Еххон Валдез». Стосовно аварії на Чорнобильській АЕС, то відповідно до доповіді Міжнародної консультативної групи з ядерної безпеки головною причиною аварії стала недбалість та незадовільна поведінка обслуговуючого персоналу, що полягали в недодержанні вимог щодо роботи реактора (доволі легковажному ставленні до блокування захисту реактора) та недбалому ставленні до безпеки виробництва [7, с. 23, 28]. У вказаній екологічній катастрофі був винен саме спеціальний суб'єкт – обслуговуючий персонал, оскільки фізичну, осудну особу віком від 16 років (загальний суб'єкт) не можна допустити до обслуговування та роботи з ядерним реактором, бо вона немає потрібної освіти і посади для вчинення такої діяльності. Кажучи про аварію на танкері «Еххон Валдез», необхідно вказати, що відповідно до доповіді National Transportation Safety Board щодо розслідування катастрофи «Еххон Валдез oil spill» однією із головних причин її виникнення були дії третього помічника капітана, який не мав відповідної кваліфікації та неправильно здійснив маневр судна. До того ж помилкове рішення капітана танкера, який перебував у стані алкогольного сп'яніння, про те, щоби покласти обов'язок керування судном на третього помічника, який не володів навичками та не мав дозволу на виконання складних маневрів судна під час льодових умов погоди та доволі близького розташування рифів, призвело до вказаної катастрофи [10].

Так, за матеріалами Служби безпеки України (далі – СБУ) з 2014 року було відкрито 184 провадження (98 особам повідомлено про підозру, а 16 обвинувальних вироків суду вже набрали чинності). Як зазначив голова Служби безпеки України питання екології – один із елементів національної безпеки. Адже локальні порушення можуть рано чи пізно завдати величезної шкоди всій країні. Тому не дивно, що саме до підслідності Служби безпеки України віднесено злочини за статтею 441 Кримінального кодексу – «Екоцид», а серед наслідків екоциду, який завдав масштабних руйнувань і збитків державі, є повинь на Прикарпатті у червні 2020 року [1].

Постає питання у розслідуванні кримінальних правопорушень у зв'язку з захватом та бомбардуванням Запорізької атомної станції. Проблеми постають у наступних напрямках:

- огляд місця події;
- допиту;
- вилучення документації;
- розмінування території;
- призначення низки судових експертиз.

Розслідування можливих воєнних злочинів було розпочато як генеральним прокурором України, так і головним прокурором Міжнародного кримінального суду (МКС) менше ніж через тиждень після російського вторгнення. На сьогодні влада щонайменше десятки інших держав також розпочала розслідування ймовірних воєнних злочинів в Україні за універсальною юрисдикцією [9].

Ми раді, що багато країн уже взяли на себе зобов'язання зробити свій внесок у відновлення України. Проте повна відповідальність за збитки має лежати на Російській Федерації та її структурах. До цього часу міжнародне співтовариство справедливо зосередилося на посиленні санкцій.

Література:

1. Іван Баканов. За матеріалами СБУ відкрито 184 кримінальних провадження щодо екологічних злочинів – Іван Баканов. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-vidkryto-184-kryminalnykh-provadhennia-shchodo-ekolohichnykh-zlochyniv-ivan-bakanov> (дата звернення: 18.09.2022).
2. Кримінальний Кодекс Республіки Білорусь. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=НК9900275> (дата звернення: 18.09.2022).
3. Кримінальний Кодекс Республіки Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#activate_doc=2&pos=201;-155.39999389648438&pos2=2557;-63.399993896484375 (дата звернення: 18.09.2022).
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.09.2022).
5. Олег Павлюк. Правники запропонували визначення «екоциду» для Міжнародного кримінального суду, щоб він міг розглядати такі злочини. URL: <https://hromadske.ua/posts/mizhnarodna-grupa-pravnikiv-rozrobilaviznachennya-ekocidu-vin-mozhe-stati-pyatim-zlochynom-zayakij-karatime-mks> (дата звернення: 18.09.2022).
6. Проблеми врегулювання складу злочину про екоцид: вітчизняне та зарубіжне законодавство. URL: http://lib-net.com/content/9455_-Problemi_vreguluvannya_skladu_zlochynu_pro_ekocid_vitchiznyane_ta_zarybijne_zakonodavstvo.html (дата звернення: 18.09.2022).

7. Чернобыльская авария: дополнение к INSAG-1: INSAG-7 : доклад Международной консультативной группы по ядерной безопасности МАГАТЭ. Вена, 1993. 146 с. URL: https://www-pub.iaea.org/MTCD/-publications/PDF/Pub913r_web.pdf (дата звернення: 18.09.2022).

8. Jack Marley. Ecocide: why establishing a new international crime would be a step towards interspecies justice. URL: <https://theconversation.com/ecocide-why-establishing-a-new-international-crime-would-be-a-step-towards-interspecies-justice-162059> (дата звернення: 18.09.2022).

9. <https://www.dw.com/uk/vijna-rf-proti-ukraini-ta-aes-so-kaze-miznarodne-pravo/a-62886419?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml> (дата звернення: 18.09.2022).

10. National Transportation Safety Board report of marine accident «Grounding of The U.S. Tankship Exxon Valdez on Blich Reef». Alaska, March 24, 1989. 257 с.

11. Webster's new world dictionary of the American Language. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 18.09.2022).

References:

1. Ivan Bakanov. Za materialamy SBU vidkryto 184 kryminalnykh provadzhennia shchodo ekolohichnykh zlochyniv. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-vidkryto-184-kryminalnykh-provadžhennia-shchodo-ekolohichnykh-zlochyniv-ivan-bakanov> (data zvernennia: 18.09.2022) [in Ukrainian].

2. Kryminalnyi Kodeks Respubliky Bilorus. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=HK9900275> (data zvernennia: 18.09.2022) [in Bilarus].

3. Kryminalnyi Kodeks Respubliky Kazakhstan. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#activate_doc=2&pos=201;-155.39999389648438&pos2=2557;-63.399993896484375 (data zvernennia: 18.09.2022) [in Kazahsky].

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 18.09.2022) [in Ukrainian].

5. Oleh Pavliuk. Pravnyky zaproponuvaly vyznachennia «ekotsydu» dlia Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu, shchob vin mih rozghliadaty taki zlochyny. URL: <https://hromadske.ua/posts/mizhnarodna-grupa-pravnykiv-rozrobila-viznachennya-ekocidu-vin-mozhe-stati-pyatim-zlochinom-zayakij-karatime-mks> (data zvernennia: 18.09.2022) [in Ukrainian].

6. Problemy vrehulivannia skladu zlochynu pro ekotsyd: vitchyzniane ta zarubizhne zakonodavstvo. URL: http://lib-net.com/content/9455_Problemi_vregyluvannya_sklady_zlochyny_pro_ekocid_vitchiznyane_ta_zarybijne_zakonodavstvo.html (data zvernennia: 18.09.2022) [in Ukrainian].

7. Chernobylskaia avaryia: dopolnenye k INSAG-1: INSAG-7 : doklad Mezhdunarodnoi konsultatyvnoi hruppy po yadernoi bezopasnosti MAHATE. Vena, 1993. 146 s. URL: https://www-pub.iaea.org/MTCD/-publications/PDF/Pub913r_web.pdf (data zvernennia: 18.09.2022) [in Ukrainian].

8. Jack Marley. Ecocide: why establishing a new international crime would be a step towards interspecies justice. URL: <https://theconversation.com/ecocide-why-establishing-a-new-international-crime-would-be-a-step-towards-interspecies-justice-162059> (data zvernennia: 18.09.2022).

9. <https://www.dw.com/uk/vijna-rf-proti-ukraini-ta-aes-so-kaze-miznarodne-pravo/a-62886419?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml> (data zvernennia: 18.09.2022).

10. National Transportation Safety Board report of marine accident «Grounding of The U.S. Tankship Exxon Valdez on Blich Reef». Alaska, March 24, 1989. 257 s.

11. Websters new world dictionary of the American Language. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (data zvernennia: 18.09.2022).